

Відгук прохання
05.05.2021 р. спеціальність 03.01.01
заснований на дисертації ФФ 26.133.010
доктора філологічних наук,
професора, завідувача кафедри
української літератури,
компаративістики і
грінченкознавства
Інституту філології
Бровко Олені Олександровні

Голові разової спеціалізованої
вченії ради
ДФ 26.133.010 у
Київському університеті
імені Бориса Грінченка
доктору філологічних наук,
професору, завідувачу кафедри
української літератури,
компаративістики і
грінченкознавства
Інституту філології
Бровко Олені Олександровні

Відгук

офіційного опонента **Харлан Ольги Дмитрівни**, доктора філологічних наук, професора, завідувача кафедри української та зарубіжної літератури і порівняльного літературознавства Бердянського державного педагогічного університету на дисертаційну роботу **Семіха Кая «Місто як міф в українській і турецькій прозі постмодерну: особливості авторських та національних репрезентацій»**, подану на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 035 Філологія галузі знань 03 Гуманітарні науки

1. Актуальність теми дослідження.

Сучасне місто існує в житті людини як цілісний феномен у всій його різноманітності. Дослідження життя людини в місті органічно включене в коло філософсько-антропологічних, соціологічних, політологічних проблем, які об'єднані прагненням до осмислення людини в її цілісності. Діапазон вивчення міста з часом розширюється, урбаністичні студії посідають важливе місце в українському літературознавчому дискурсі. Звернення до проблеми осмислення міста викликане змінами в національній самосвідомості, що веде до бажання осмислити місто як категорію культури, як символічний і цілісний простір.

Рефлексії над вивченням феномену міста становлять предмет зацікавлень різних дисциплін: літературознавства, соціології, географії, психології, історії, історії мистецтва, урбаністики тощо. Розвідки про місто як урбаністичну систему аналізують фізичний вимір міста; для соціології важливий його соціальний

вимір – місто як соціальна система; антропологічні, онтологічні й аксіологічні дослідження міста й міського простору ведуться у площині культурології та філософії. Внаслідок зацікавленості проблемою міста виникли різноманітні напрями дослідження: рефлексії над матеріальною культурою міста Георга Зіммеля; розуміння міста як культури співжиття людей в організованому просторі Гордона Каллена; амбівалентність міста як теоретичного конструкта та риторики прогулянки Мішеля де Серто; поняття міста як природної лабораторії перетворення людини на інтелектуальний суб'єкт Роберта Парка; концепції продукування міського простору Анрі Лефевра; «спекулятивний стрибок» як спроба аналізу міського простору Девіда Харві; культурна антропологія міста-пам'яті, міста-зустрічі й міста-фікції Марка Оже; філософія міста Еви Реверс.

Дисертацію Семіха Кая присвячено виявленню спільних і відмінних рис у творчості представників української та турецької літератур, презентації міста як міфу. Актуальність теми бачиться триплощинно: незаперечність вагомості дослідження урбаністичної прози з погляду творення авторського міфу; потреба порівняльного аналізу творчості представників різних національних літератур; науковий потенціал вивчення міста в постколоніальному контексті з протилежних поглядів – колонізованого (Україна) та колонізатора (Туреччина). Сучасна українська літературознавча компаративістика має нагальну потребу в такого типу дослідженнях, які, послуговуючись новітніми методами і стратегіями аналізу, зверталися б до конкретного літературного явища, яким є урбаністична проза Орхана Памука, Юрія Винничука, Володимира Даниленка, Олеся Ільченка, Андрія Кокотюхи – представників доби постмодерну кінця ХХ – початку ХХІ ст.

Актуальність наукового дослідження Семіха Кая полягає в тому, що він у своїй роботі визначає основні етапи функціонування теми міста в українській і турецькій літературах; узагальнює наявний і пропонує свій поняттєво-категоріальний апарат дослідження міста як міфу; виокремлює основні моделі міста-міфу в українській і турецькій урбаністичній прозі кінця ХХ – початку ХХІ ст.; аналізує урбаністичні художні тексти турецького та українських авторів в новаторських і важливих аспектах: сакрохронотоп, місто як простір

віднайдення/втрати ідентичності, міфомоделі міста з погляду хронотопу, моделі людини міста.

Тема та загальні наукові засади дисертації відповідають комплексній темі «Типологія ідентичностей у художньому і критичному дискурсах» (№0117U005200) кафедри української літератури, компаративістики і грінченкознавства Інституту філології Київського університету імені Бориса Грінченка. Тему дисертації уточнено на засіданні Вченої ради Київського університету імені Бориса Грінченка (протокол №10 від 26 листопада 2020 р.).

Отже, тема дисертаційної роботи «Місто як міф в українській і турецькій прозі постмодерну: особливості авторських та національних репрезентацій» набирає важливості і є актуальною, що підтверджується її ґрунтовним теоретичним, методологічним та емпіричним наповненням, впровадженням результатів в освітній процес українських закладів вищої освіти, а також апробацією на вітчизняних, зарубіжних наукових заходах.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Наукові положення, висновки і результати, які представлено в дисертації, слід оцінити як теоретично, методично й емпірично обґрунтовані й достовірні. Вони базуються на використанні загальновизнаних методів дослідження, таких як: метод добору і систематизації, історико-літературний, порівняльно-типологічний, типологічний, герменевтичний, структурно-семіотичний, архетипно-міфологічний, інтертекстуальний, імагологічний.

Дисертаційна студія відзначається послідовною і логічною структурованістю, котра відповідає завданням дослідження та обраним методологічним принципам. У вступній частині констатовано ступінь актуальності теми та рівень її дослідженості на нинішній час, обґрунтовано наукову новизну, визначено мету і завдання, об'єкт та предмет дослідження, вказано способи його апробації тощо.

У першому розділі «Українська і турецька художня урбаністика в соціально-історичній та літературознавчій перспективах» розглядаються формування та особливості урбаністичного художнього дискурсу української і турецької

літератур, з'ясовуються теоретико-методологічні засади дослідження міста як міфу. Щодо матеріалу, поданого в цій структурній частині, то важливим, на нашу думку, є логічний виклад історії художньої урбаністики в українській і турецькій літературах із виділенням особливостей функціонування в кожну художньо-історичну епоху та національної специфіка, а також узагальнення на основі досить значної кількості джерел методології дослідження.

Другий розділ «Міфопоетика віднайденого / втраченого сакрального хронотопу в українській і турецькій міській прозі: особливості авторських репрезентацій» присвячений аналізу основних художніх репрезентацій міста-міфу в українській і турецькій прозі доби постмодерну. Автор звертає увагу на місто як сакрохронотоп віднаходження / втрати власної самості (на прикладі романів О. Памука «Біла фортеця» і «Мовчазний дім»); окреслює мистецтво-як-sacrum у просторі міста (зіставляються твори О. Памука «Мене називають Червоний», О. Ільченка «Місто з химерами», В. Даниленка «Кохання в стилі бароко»); з'ясовує особливості «химерного» хронотопу ентропійного міста у романах О. Памука «Чорна книга» і Ю. Винничука «Мальва Ланда»; характеризує топос провінції-«пастки» як варіант «чужого» простору в романі «Сніг» турецького автора.

Третій розділ дисертації «Антропоморфний код урбаністичного топосу: людина міста як міфокультурний герой» простежує типи модусів ініціації задля з'ясування буття людини міста як шляху випробувань. Звернувшись до праці Дж. Кембелла «Тисячолікий герой», у якій складниками «подорожі-життя» міфогероя визначається три основні етапи – відходу (відокремлення); ініціація; повернення – дисертант аналізує варіанти міфологеми людини міста. Екзистенційна самотність загубленої людини міста розкрита через тексти «Сніг» і «Мовчазний будинок» О. Памука і «Живий звук» А. Кокотюхи.

Наукова робота є глибоким і цілісним дослідженням авторських і національних репрезентацій міста як міфу, про що свідчить методика аналізу прози письменників із зачлененням різноманітних методів і підходів. Усе зазначене попередньо свідчить про достатній рівень обґрутованості наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації. Висновки загалом відповідають поставленим завданням, відповідно відтворюються в оприлюдненій анотації дисертації.

3. Наукова новизна одержаних результатів.

Звернемо увагу, що компаративне дослідження української і турецької прози під кутом зору відтворення образу міста як міфу в національному літературознавстві пропонується вперше. Хоч феномен міста в різних аспектах вивчається досить давно, але дисертант заповнив наукову нішу, яка до цього часу залишалася порожньою. Порівняння і зіставлення авторських і національних презентацій міста як міфу важливе не тільки з погляду художніх творів та авторів (зокрема турецького письменника О. Памука, Нобелівського лауреата, творчість якого цілісно не досліджувалася в українському літературознавстві), але й кутом зору дослідника, який дає змогу розкрити специфіку українського й турецького урбаністичного тексту. Крім цього, в український науковий дискурс введено корпус текстів турецьких літературознавців – дослідників творчості О. Памука, подано історію формування та розвитку творів на міську тематику в турецькій літературі.

Цінним з погляду новизни одержаних результатів вважаю глибокий, літературознавчо коректний аналіз романів О. Памука, Ю. Винничука, О. Ільченка, В. Даниленка, А. Кокотюхи із акцентом на розкритті зображення міста як міфу. Відзначу також літературно-теоретичні новації наукової роботи: поняття «міфологема міста», «міський міфопростір», «міський міфочас», «людина міста як міфогерой» узагальнено та запропоновано своє трактування.

4. Повнота викладу основних результатів дисертації в опублікованих публікаціях, зарахованих за темою дисертациї.

Джерельною базою дисертації стали праці українських та зарубіжних учених, у яких сформульовано основні засади сучасного порівняльного літературознавства; дослідження з проблеми урбанізації як літературного феномену; студії сучасної української й турецької літератур, в першу чергу тих, в яких ідеться про творчість О. Памука, Ю. Винничука, В. Даниленка, О. Ільченка, А. Кокотюхи. Визначальним є звернення до ідей московсько-таргуської школи (В. Топоров, Ю. Лотман, А. П'ятигорський, Б. Успенський), які орієнтовані на тлумачення простору, структури, означення міфу в контексті семіотики міста.

Звернення до такого нового напряму як гуманітарна географія дає можливість упорядкувати способи і системи уявлень, інтерпретацій і репрезентацій простору міста.

Отримані результати дисертаційної роботи висвітлено у 10 наукових публікаціях за темою дисертації, з них 10 одноосібні: 4 статті в наукових фахових виданнях України, 1 стаття в періодичному науковому виданні іншої держави (Угорщина), 5 статей – у збірниках апробаційного характеру.

Слід зауважити, що в публікаціях вичерпно відображене проведене дослідження.

5. Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані автором наукові розробки можуть бути використані для розгортання урбаністичних студій крізь призму творення/репрезентації міфу; для розширення порівняльних досліджень сучасної турецької та української прози; під час викладання курсів «Історія української літератури», «Історія турецької літератури», «Порівняльне літературознавство», спецкурсів із питань компаративістики (міфопоетики урбаністичного тексту, геopoетики тощо) та написанні різноманітних наукових студій.

6. Зауваження та дискусійні положення до дисертації

У цілому слід відзначити високий науковий рівень розробок здобувача в результаті проведених досліджень, обґрунтованість отриманих результатів та вказати на певні дискусійні положення і зауваження до роботи.

1. У підрозділі 1.1., де йдеться про формування та особливості урбаністичного художнього дискурсу української і турецької літератур, автор звертається, зокрема, до творчості Панаса Мирного, Івана Нечуя-Левицького, Івана Франка, розглядаючи специфіку відображення теми міста в реалістичній прозі. Як відомо, перші два письменники проживали й писали в Російській імперії, а Франко – в Австро-Угорській. Чи відчувається в художньому дискурсі цих авторів приналежність до різних державно-політичних систем та чи має це значення для трактування образу міста?

2. У своїй науковій праці Ви пропонуєте поняття «людина міста», виходячи із важливості міста як однієї з визначальних категорій людського життя й свідомості, міської культури як репрезентації важливих модусів ментальності. Яке співвіднесення «урбаністичної особистості» та національної цілісності Космо-Психо-Логос (Г. Гачев)? Чи можна простежити в досліджуваних творах презентацію «триєдиної єдності» – тіло, душа, дух – у контексті формування концептів національного образу світу?
3. Романи О. Памука «Біла фортеця», «Чорна книга» і «Мене називають Червоний» становлять трилогію, особливістю якої є «авторська настанова звернення до минулого як до певної художньої реальності» (с. 86). Номеносфера названих творів містить колористичні характеристики: білий, чорний, червоний. Яким є (і чи є) символічне навантаження такої образності, чи пов'язане воно з формуванням авторського міфу міста й історії країни?
4. Актуальним вважаю спостереження щодо особливостей тлумачення провінції в урбаністичних романах доби постмодерну, заперечення її «захисних» і «рекреаційних» функцій (підрозділ 2.4). У цьому аспекті доречним було би зіставлення роману О. Памука «Сніг» зі зразком української літератури (наприклад, романом Д. Білого «Кабінет доктора Калігуси», 2018), що тільки б розширило думку про провінційний простір як пастку для персонажів.
5. Проблема екзистенційної самотності важлива для сучасного суспільства. У дисертації звертається увага на її урбаністичну специфіку, зроблено висновки щодо національної специфіки. Протагоністи романів О. Памука «Сніг», «Мовчазний дім», Ю. Винничука «Мальва Ланда», А. Кокотюхи «Живий звук» кожен по-своєму переживає свою «зайвість» у цьому світі. Погоджуючись із загальними висновками автора дисертації щодо особливостей спільнотного та відмінного у розкритті цієї проблеми в українській і турецькій літературах (с. 226), прошу висловити міркування про можливість / неможливість виходу зі стану глобальної відстороненості

людини міста від іншого світу, про розширення «універсальної моделі існування сучасної людини міста».

З аналізу тексту дисертації офіційним опонентом вбачається **дотримання здобувачем вимог академічної добродетелі** в повному обсязі.

7. Загальна оцінка дисертації

Проте запитання і зауваження, що висловлені вище, мають дискусійний характер, вони не зменшують наукову новизну, теоретичну та практичну значущість дисертаційної роботи, що рецензується.

Дисертація «**Місто як міф в українській і турецькій прозі постмодерну: особливості авторських та національних репрезентацій**» є завершеною науковою працею, в якій її автором, Семіхом Кая, отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, яке має значення для сучасного порівняльного літературознавства.

Дисертаційна робота Семіха Кая відповідає порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 167 від 6 березня 2019 р. (зі змінами) та наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 р. (зі змінами), а її автор Семіх Кая заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 035 Філологія галузь знань 03 Гуманітарні науки.

Проректор з науково-педагогічної роботи,
кандидат філологічних наук,
доцент

Вікторія ЛПИЧ

Доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри української та
зарубіжної літератури і

порівняльного літературознавства

Бердянського державного
педагогічного університету

Ольга ХАРЛАН

